

Marek Białokur*

Dariusz Gołębiowski**

**Pierwszy marszałek II Rzeczypospolitej.
Wojciech Trąpczyński w szkolnej edukacji historycznej
i przestrzeni publicznej**

The First Marshal of the Second Polish Republic.
Wojciech Trąpczyński in School Historical Education
and Public Space

In the opinion of the author of the monumental *In Praise of History*, the French historian Marc Bloch, history is a science about people in time, individuals who create history, having different biographies, experiences and value systems. Didacticians and methodologists, fully agreeing with this opinion, emphasize how important it is to refer to specific figures in school historical education. Bearing in mind the quoted opinions, the authors of the article decided to look at the figure of Wojciech Trąpczyński, the first marshal in the history of the Sejm and Senate of the Second Polish Republic, through the prism of materials that are relatively rarely analysed by historians. First, the image of the article's protagonist in contemporary school historical education in Poland was analysed. It was particularly important to indicate the place that Wojciech Trąpczyński occupies in school history textbooks. The conclusion resulting from this analysis shows that his figure is noted in textbooks and most often included in the broader context of Polish politics in the first years of the Second Republic of Poland. It is, however, an insignificant presence. Over the past 20 years, students taking the matriculation exam have not had the opportunity to "meet" Wojciech Trąpczyński as there was no reference to his figure in any of the matriculation tasks. In the second part of the article, its authors looked at the very limited presence of the Marshal of the Legislative Sejm in the public space. By this term we understand such forms of commemoration as monuments, commemorative plaques, patronage of schools and institutions, street names, publications or murals. The analysis carried out for the purpose of the article showed that Wojciech Trąpczyński is present in public space to a very limited extent. Therefore, in its last part, the authors of the article proposed several actions that could, at least to a certain degree, increase the presence of Wojciech Trąpczyński in the school historical education and public space.

Keywords: Wojciech Trąpczyński, Marshal of the Sejm, Marshal of the Senate, Second Polish Republic, school education, history in public space

* **Dr hab. Marek Białokur, prof. UO**

Uniwersytet Opolski, Instytut Historii; Instytut Śląski, Polska
University of Opole, Institute of History; Silesian Institute, Poland
mbialokur@uni.opole.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8475-033X>

** **Dr Dariusz Gołębiowski**

Instytut Śląski; Publiczne Liceum Ogólnokształcące Nr V w Opolu, Polska
Silesian Institute; Public Secondary School No. 5 in Opole, Poland
d.gol@interia.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6064-4092>

W opinii autora monumentalnej *Pochwały historii*, francuskiego mediewisty Marca Blocha, historia jest nauką o ludziach w czasie, o jednostkach, które tworzą dzieje, mając odmienne życiorysy, różne doświadczenia i systemy wartości. Dydaktycy i metodocy, w pełni zgadzając się z tą opinią, podkreślają, jak ważne jest odwoływanie się w szkolnej edukacji historycznej do konkretnych postaci. Mając na uwadze przytoczone opinie, autorzy artykułu postanowili przyrzec się sylwetce Wojciecha Trąpczyńskiego, pierwszego marszałka w historii Sejmu i Senatu II Rzeczypospolitej, przez pryzmat stosunkowo rzadko analizowanych przez historyków materiałów. W pierwszej kolejności obraz bohatera artykułu został poddany analizie we współczesnej szkolnej edukacji historycznej w Polsce. Szczególnie istotne było wskazanie miejsca, jakie w szkolnych podręcznikach historii zajmuje Wojciech Trąpczyński. Wniosek wynikający z tej analizy pokazuje, że jego postać jest odnotowywana w podręcznikach i najczęściej wpisywana w szerszy kontekst polskiej polityki pierwszych lat II Rzeczypospolitej. Jest to jednak obecność nieznaczna. W ciągu ostatnich 20 lat uczniowie zdający egzamin maturalny nie mieli okazji „spotkać się” z Wojciechem Trąpczyńskim, ponieważ w żadnym z zadań maturalnych nie było odwołania do jego postaci. W drugiej części artykułu autorzy przyjrzeni się bardzo mocno ograniczonej obecności marszałka Sejmu Ustawodawczego w przestrzeni publicznej. Pod tym pojęciem są rozumiane takie formy upamiętnienia, jak pomniki, tablice okolicznościowe, patronaty szkół i instytucji, nazwy ulic, publikacje czy murale. Przeprowadzona na potrzeby artykułu analiza wykazała, że Wojciech Trąpczyński jest eksponowany w przestrzeni publicznej w bardzo ograniczonym zakresie. Dlatego autorzy artykułu w jego ostatniej części zaproponowali kilka działań, które przynajmniej w pewnym stopniu mogłyby wpłynąć na zwiększenie obecności Wojciecha Trąpczyńskiego w szkolnej edukacji historycznej i przestrzeni publicznej.

Słowa kluczowe: Wojciech Trąpczyński, marszałek Sejmu, marszałek Senatu, II Rzeczpospolita, edukacja szkolna, historia w przestrzeni publicznej

I. Wprowadzenie

W kanonie najważniejszych postaci w historii Polski pierwszej połowy XX w. próżno szukać osób, dla których szczytem politycznej kariery byłaby działalność parlamentarna. Tak się jednak stało w przypadku pierwszego marszałka w dziejach II Rzeczypospolitej – Wojciecha Trąpczyńskiego, który najpierw kierował pracami wyłonionego w 1919 r. Sejmu Ustawodawczego, a następnie stanął na czele Prezydium Senatu, wybranego po raz pierwszy w listopadzie 1922 r. Takie postaci jak W. Trąpczyński zostały zdominowane, jeśli chodzi o popularność i rozpoznawalność w polskim społeczeństwie, przez wojskowych i polityków, którym dane było uczestniczyć w wydarzeniach o charakterze przełomowym. Tu na pierwszy plan w sposób niepodlegający dyskusji wysuwają się takie osobistości, jak Józef Piłsudski, przez Polaków kojarzony przede wszystkim z działalnością Legionów Polskich, wydarzeniami z listopada 1918 r. oraz bitwą warszawską z sierpnia 1920 r., Roman Dmowski, reprezentujący Polskę na forum paryskiej konferencji pokojowej, czy Wojciech Korfanty, wiązany zwykle z powstaniami śląskimi i plebiscytem na Górnym Śląsku. Ten sam problem można zaobserwować w odniesieniu do poszczególnych dat z najnowszej historii Polski, wśród których np. rok 1919

zdecydowanie ustępuje miejsca cezurze wcześniejszej¹. Wszak to w 1918 r. zakończyła się I wojna światowa, przywracając na mapy Europy niepodległe państwo polskie, a dzień 11 listopada jest obchodzony jako święto narodowe, które w sposób symboliczny odwołuje się do całego procesu odbudowy Polski po 123 latach niewoli. Niezależnie jednak od wagi przywiązywanej do wymienionych postaci i wydarzeń ich obraz w wymiarze masowym w znacznej mierze jest kształtowany przez szkolną edukację historyczną.

Z tego powodu prezentowany artykuł odwołuje się do sfery nauczania w sensie najbardziej dosłownym, ma bowiem na celu próbę odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce w szkolnej edukacji historycznej, głównie w kontekście treści oraz obudowy dydaktycznej podręczników, zajmuje postać marszałka Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) i Senatu I kadencji (1922–1928). Pragniemy odnieść się do kilku istotnych elementów szkolnej edukacji historycznej. Pierwszym z nich jest rola i miejsce szkolnego podręcznika historii w procesie nauczania, drugim zaś analiza podręcznikowego obrazu marszałka Trąpczyńskiego w zakresie zarówno narracji autorskiej, jak i obudowy dydaktycznej, w szczególności ikonografii. Odwołujemy się również do zadań z arkuszy maturalnych z historii, dowodząc, że W. Trąpczyński jest w nich postacią praktycznie nieobecną. W podsumowaniu przedstawiamy nie tylko wnioski z przeprowadzonej analizy, lecz także rekomendacje dla nauczycieli historii, przede wszystkim zaś dla autorów podręczników, które powstaną w przyszłości, i wskazujemy, w jaki sposób w bardzo ograniczonych warunkach czasowych mogą oni wzbogacić wiedzę uczniów na temat tej interesującej postaci. Zanim jednak przeniesiemy się na grunt edukacji szkolnej, warto się przyjrzeć, jak bohater niniejszej publikacji został oceniony w opracowaniach naukowych badaczy najnowszej historii Polski.

II. Wojciech Trąpczyński w opiniach historyków

W artykule nie będziemy prezentować biogramu W. Trąpczyńskiego choćby dlatego, że pożądane informacje biograficzne bez problemu można odnaleźć, wpisując jego imię i nazwisko w dowolną wyszukiwarkę internetową. Trudniej odnaleźć jednak opinie, które na jego temat, w szczególności zaś działań podejmowanych przez niego w roli marszałka Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) i Senatu I kadencji (1922–1928), sformułowali polscy historycy². A to właśnie tego typu oceny pozwalają

¹ Jak stwierdził Andrzej Chwalba, rok 1919 jest „słabo widoczny w publikacjach naukowych”. W uzasadnieniu tej oceny podkreślił, że ta data nikomu – poza specjalistami – nie kojarzy się z niczym szczególnym. Ponadto nie zaistniała ona w pamięci i świadomości Polaków i zdecydowanie przegrała w tej swoistej rywalizacji z kolejnymi ważnymi cezurami – latami 1920, 1926, 1930 czy 1939. A. Chwalba, *1919. Pierwszy rok wolności*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2019, s. 8.

² W najpopularniejszych najnowszych syntezach prezentujących historię Rzeczypospolitej minionego stulecia ich autorzy ograniczają się zwykle do przedstawienia okoliczności wyboru W. Trąpczyńskiego na marszałka Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. i marszałka Senatu w 1922 r., w tym do podania liczby uzyskanych wówczas głosów. *Vide m.in.* C. Brzoza, A. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, s. 260, 266; R. Kaczmarek, *Historia Polski 1914–1989*, Wydawnictwo Naukowe

lepiej niż suche fakty z życiorysu zrozumieć, kim był i dlaczego zasłużył na szacunek nie tylko członków własnego obozu politycznego, lecz także wielu przedstawicieli ugrupowań politycznych, z których programem i sposobem działania się nie zgadzał czy wręcz ostro polemizował.

Naszą analizę rozpoczniemy od wydanej w 2021 r. publikacji naukowej, w której została opisana działalność W. Trąpczyńskiego. Jego obszerny biogram został bowiem zamieszczony w *Słowniku biograficznym polskiego ruchu narodowego* przygotowanym przez zespół pracowników i współpracowników Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego, który ukazał się nakładem Wydawnictwa Neriton. Autor biogramu W. Trąpczyńskiego, Mateusz Ratyński, sporo miejsca poświęcił interesującej nas kwestii oceny jego działalności jako marszałka Sejmu i Senatu. Już na wstępie zaznaczył, że w swoim pierwszym wystąpieniu w roli marszałka konstytuanty W. Trąpczyński miał szansę udowodnić swoją bezstronność. Wyraziło się to m.in. w zdecydowanym sprzeciwie wobec pomysłu powieszenia w sali obrad krzyża, co postulowała część posłów prawicowych. W dalszej części M. Ratyński podkreślił, że marszałek szybko i sprawnie zorganizował prace izby, w której zatrudnił kilkudziesięciu pracowników umysłowych i administracyjnych, a także – mimo sprzeciwów lewicy – powołał Straż Marszałkowską mającą dbać o utrzymanie powagi Sejmu³.

W przywoływanym biogramie zwraca uwagę podkreślenie, że W. Trąpczyński jako marszałek skutecznie dbał o honor izby oraz kulturę wypowiedzi, a jako państwowiec sprzeciwiał się atakom na urzędy, sądy i inne instytucje państwowe. Jak zaznaczył M. Ratyński, powszechnie znana była jego zdecydowana walka z absencjami posłów podczas obrad oraz niegodnym zachowaniem części z nich na sali sejmowej. Mimo to cieszył się sporą sympatią, gdyż był postrzegany jako osoba towarzyska i dowcipna. Integracji posłów miały służyć organizowane przez niego imprezy okolicznościowe. O pozycji, którą zdobył w ciągu kilku pierwszych miesięcy pełnienia funkcji marszałka, dobitnie świadczy odnotowana w biogramie okoliczność ponownej elekcji na to stanowisko po tym, jak w czerwcu 1919 r., po wyborach przeprowadzonych w Wielkopolsce, W. Trąpczyński uzyskał pełnoprawny mandat. W głosowaniu uzyskał wówczas 186 głosów, pokonując kontrkandydata z PSL „Wyzwolenie” Błażeja Stolarskiego (109). Sejm Ustawodawczy, którego pracami W. Trąpczyński kierował przez cały okres jego

PWN, Warszawa 2010, s. 81, 137; S. Sierpowski, S. Żerko, *Dzieje Polski w XX wieku*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2022, s. 134, 144. Tak samo jest w przypadku haseł słownikowych, w których prym wiodą podstawowe informacje biograficzne. *Vide* D. Zamojska, *Trąpczyński Wojciech*, [w:] *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1999, s. 465; *Wojciech Trąpczyński* [hasło], [w:] *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1994, s. 555. Ponad podstawowe fakty z biografii W. Trąpczyńskiego nie wykraczają także autorzy pracy wydanej z okazji stulecia Senatu RP, choć zamieszczono w niej rozdział pt. *Marszałkowie Senatu II RP*. J. Kochanowski, A. Nowicka, M. Stachera, *Senat wczoraj i dziś. Sinusoida o wykresie nieregularnym*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2022, s. 75.

³ M. Ratyński, *Wojciech Trąpczyński (1860–1953)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, red. K. Kawęcki, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2021, s. 373.

funkcjonowania, a więc do listopada 1922 r., jest powszechnie uważany, co podkreślił M. Ratyński, za jeden z najpracowitszych w historii Polski⁴.

W omawianym biogramie równie wysoko została oceniona działalność W. Trąpczyńskiego jako marszałka Senatu, którym był od 1 grudnia 1922 r. W wyborach na to stanowisko pokonał kandydata socjalistów Ksawerego Praussa stosunkiem głosów 56 do 40. Szacunek, którym się cieszył, sprawił, że był brany pod uwagę jako kandydat prawicy w wyborach prezydenckich, w których, jak wiadomo, obóz ten ostatecznie wystawił jako swojego reprezentanta Maurycego Zamoyskiego. Jako marszałek Senatu W. Trąpczyński był chwalony, na co zwrócił uwagę autor biogramu, za wzorowe prowadzenie administracji izby wyższej, a także za wdrażane oszczędności, co szczególnie w kontekście trudnej sytuacji ekonomicznej, w jakiej znalazł się kraj w 1923 r., było godne pochwały. M. Ratyński wieńczy opis działalności W. Trąpczyńskiego w roli marszałka Senatu odwołaniem do problemów, z którymi się borykał. Czytamy bowiem, że „Senat, na czele którego stał Trąpczyński, musiał się mierzyć z ogromnym problemem braku autorytetu oraz braku jednoznacznych zasad funkcjonowania. Zła atmosfera pracy wynikała z brutalnej walki politycznej i niestabilnej większości rządowej. Pracę utrudniały szczególnie ugrupowania lewicy, które w debatach konstytucyjnych od początku sprzeciwiały się powstaniu drugiej izby parlamentu. Wpływały one negatywnie na opinię publiczną, podnosząc, że aktywność Senatu ogranicza się wyłącznie do poprawek stylistycznych w ustawach. Senat był również traktowany po macoszemu przez władzę wykonawczą. Ponadto ze względu na brak uregulowania stosunków prawnych często dochodziło do rywalizacji kompetencyjnej z Sejmem”⁵.

Analizując oceny działalności politycznej W. Trąpczyńskiego, warto odnieść się również do pracy Piotra A. Tusińskiego, autora wydanej w 2019 r. publikacji *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*. W tym rocznicowym, bogato ilustrowanym tomie, w rozdziale zatytułowanym *Charakterystyka składu osobowego Sejmu Ustawodawczego*, W. Trąpczyński został przedstawiony jako jedna z najbardziej pozytywnych postaci, i to nie tylko z racji pełnionej funkcji. Świadczy o tym choćby poniższy fragment: „Kojarzony z Narodową Demokracją marszałek Trąpczyński był mężem opatrnościowym odrodzonego Sejmu. Znakomicie pasowało do niego angielskie powiedzenie «właściwy człowiek na właściwym miejscu». Z całą pewnością przyczyniły się do tego jego cechy charakteru, spośród których należy wymienić stanowczość, błyskotliwość i zdolności kierownicze”⁶.

W wydanej z okazji setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości książce Pawła Skibińskiego *Polska 1918. Polityka i życie codzienne* czytamy, że W. Trąpczyński zasłynął z nieugiętej obrony parlamentaryzmu. Potwierdzeniem tej opinii miały być przytoczone przez autora fragmenty wypowiedzi żydowskiego reportera sejmowego Bernarda Singera, który opisywał W. Trąpczyńskiego jako otyłego,

⁴ *Ibidem*, s. 373–374.

⁵ *Ibidem*, s. 375.

⁶ P.A. Tusiński, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2019, s. 194.

wysokiego pana o melancholijnym, złym spojrzeniu, dodając jednocześnie z szacunkiem: „Każdy ma poczucie, że parlament opiera się o mocne, twarde podstawy, tak jak trudno byłoby ruszyć z miejsca masywnego marszałka Trąpczyńskiego”⁷. W opinii wyrażonej przez P. Skibińskiego zwraca uwagę jeszcze jeden wątek. Otóż zestawiał on W. Trąpczyńskiego z J. Piłsudskim i Ignacym Janem Paderewskim, pisząc, że choć byli „[...] skonfliktowani w wielu kwestiach w 1919 r. – byli jednak wówczas zdolni do współpracy”⁸ i dzięki temu w pamięci polskiego społeczeństwa zostali utrwaleni jako pierwsi przedstawiciele niepodległej II Rzeczypospolitej.

W naszym krótkim przeglądzie opinii dotyczących marszałka Trąpczyńskiego nie może zabraknąć tych, które sformułowali historycy obozu narodowego. Najpełniejszy obraz działalności oraz cech charakteru i osobowości politycznej pierwszego marszałka II Rzeczypospolitej przedstawił w wydanej 30 lat temu biografii Zygmunt Kaczmarek. Jego praca pozostaje najobszerniejszą biografią tego wybitnego Wielkopolanina, który wspiał się na szczyty politycznej władzy w stolicy. Odnosząc się do okresu, w którym W. Trąpczyński kierował pracami Sejmu i Senatu, Z. Kaczmarek zwracał uwagę, że zawsze za nadrzędny uznawał interes państwa i narodu, czego przejawem było m.in. promowanie na stanowiska państwowe, w tym rządowe, osób kompetentnych i fachowych⁹. W opinii Ewy Maj, która poświęciła Narodowej Demokracji kilka książek i dziesiątki artykułów, marszałek Trąpczyński wbrew temu, co zarzucali mu polityczni przeciwnicy, był osobą, która wielokrotnie podejmowała próby mediacji między zwaśnionymi stronami. Miało się to odnosić zarówno do konkretnych polityków, jak i do ugrupowań oraz obozów, czego dowodem może być przykład sporu między Sejmem Ustawodawczym a Naczelnikiem Państwa Józefem Piłsudskim w 1922 r.¹⁰ Z kolei dla Henryka Lisiaka, autora monografii poświęconej międzywojennej historii Narodowej Demokracji w Wielkopolsce, W. Trąpczyński był nie tylko centralną postacią grupy poznańskiej w Sejmie Ustawodawczym, ale w ogóle całej izby. Jego zasługą miało być m.in. zorganizowanie sprawnie działającej Kancelarii Sejmu. Przede wszystkim jednak, co podkreślił H. Lisiak, W. Trąpczyński „[d]ążył do wprowadzenia wysokich standardów najszerzej pojętej kultury politycznej. [...] Uwagi posłów o «pruskim drylu» wprowadzanym przez marszałka w kierowaniu izbą można uznać za przejaw pozytywnej oceny jego pracy w dziele formowania tej instytucji”¹¹. Nawet jeśli przyjmiemy, że w tej opinii jest nieco przesady i wśród politycznych adwersarzy marszałka nie znalazłoby się zbyt wielu, którzy byli skłonni pozytywnie oceniać jego pracę, to z całą pewnością sprawność, z jaką kierował pracami konstytuanty, musiała budzić respekt. A to już i tak wiele w czasach, gdy wielu politykom ostry polityczny spór odbierał nie tylko polityczny rozum.

⁷ P. Skibiński, *Polska 1918. Polityka i życie codzienne*, Muza, Warszawa 2018, s. 210–211.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Z. Kaczmarek, *Wojciech Trąpczyński*, Wydawnictwo Lega, Poznań 1993, s. 133–143.

¹⁰ E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000, s. 58.

¹¹ H. Lisiak, *Narodowa Demokracja w Wielkopolsce w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2006, s. 78.

W wydanej w połowie ostatniej dekady XX w. niezwykle „szczerej i bezpośredniej” historii pierwszych lat II Rzeczypospolitej Janusz Pajewski napisał, że w chwili wyboru na marszałka Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. W. Trąpczyński był postrzegany jako „wytroczony działacz społeczny i polityczny w Poznańskim, który wyróżnił się pracą w parlamencie berlińskim”¹². Dla podkreślenia szacunku, jakim miał się cieszyć W. Trąpczyński, J. Pajewski zacytował Wincentego Witosa, a więc jego kontrkandydata w walce o fotel marszałka. Na kartach swoich wspomnień przywódca ludowców napisał bowiem, że W. Trąpczyński „był człowiekiem najlepszej woli, spełniał sumiennie swoje obowiązki, a tylko może czasem nie wykazał dostatecznej giętkości i zręczności”¹³.

Na zakończenie tej części artykułu warto przywołać ocenę marszałka Trąpczyńskiego, którą już ponad 80 lat temu sformułował w popularnej *Historii Polski* okresu międzywojennego Stanisław Cat-Mackiewicz. Choć nie był on zawodowym historykiem, to z całą pewnością swoją literacką twórczością odcisnął piętno na obrazie polskich dziejów, opowiadając o historii państwa i narodu niezwykle barwnie i dosadnie. To jemu zawdzięczamy często przywoływaną przez historyków charakterystykę W. Trąpczyńskiego, z której dowiadujemy się, że był on „[...] jednym z niewielu Poznańczyków, który w życiu wskrzeszonego państwa odegrał rolę pierwszorzędną. Okazał się przede wszystkim znakomitym przewodniczącym. [...] Walcząc z Piłsudskim, umiał tej walce nadać charakter ściśle praworządny, nie dopuścił do zejścia z drogi prawa i obyczajów konstytucyjnych. Należy mu się tytuł akuszerza prawnego porządku w Polsce. Gdyby nie ten akuszer, sejm wyszedłby na pewno nie raz z ram legalności”¹⁴. W opinii na temat W. Trąpczyńskiego S. Cat-Mackiewicz podkreślił – choć sam należał do obozu piłsudczyków – że swoją postawą zasłużył on na słowa uznania, co potwierdzała jego duża popularność i przychyłność polskiej opinii publicznej.

III. Podręcznik do nauczania historii w szkole XXI w.

Badania prowadzone w wielu europejskich krajach pokazują, że klasyczne papierowe podręczniki historii wciąż stanowią istotne źródło uczniowskiej wiedzy o przeszłości¹⁵. Dzieje się tak pomimo systematycznie zwiększających się możliwości

¹² J. Pajewski, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1995, s. 50.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ S. Cat-Mackiewicz, *Historia Polski od 11 listopada 1918 do 17 września 1939*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2012, s. 161–162. Po latach na ten charakterystyczny rys postawy politycznej W. Trąpczyńskiego zwrócił uwagę Zbigniew Girzyński w kontekście sposobu, w jaki marszałek inaugurował obrady Senatu I kadencji jesienią 1922 r. *Vide* Z. Girzyński, *Marszałkowie seniorzy Senatu RP w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Senat II Rzeczypospolitej (1922–1939) – „rzecznik rozsądku, rozważi i miary”*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, J. Żaryn, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 80. Dodajmy, że jednym z historyków przywołujących słowa S. Cat-Mackiewicza o W. Trąpczyńskim był cytowany wyżej P. Skibiński (*ibidem*, s. 213).

¹⁵ M. Bieniek, *Podręcznik szkolny historii*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Wydawnictwo Juka, Warszawa 2004, s. 266; *eadem*,

korzystania przez uczniów z pozaszkolnych źródeł informacji, wśród których w ostatnich kilku latach szczególne miejsce zajmuje Internet. Należy jednak pamiętać, iż w natłoku informacji błyskawicznie dostarczanych uczniom przez media elektroniczne to właśnie podręcznik zawierający uporządkowaną i zweryfikowaną wiedzę niezmiennie stanowi ważny punkt odniesienia. Nie bez znaczenia pozostaje w tym kontekście fakt, iż konstrukcja współczesnych podręczników, zawierających oprócz tekstu autorskiego, tekstów uzupełniających, ikonografii historycznej i środków kartograficznych, także szereg nowinek technicznych, w tym odsyłacze do stron www, a przede wszystkim rozbudowane bloki problemowe oparte na licznych pytaniach i zagadnieniach do przedyskutowania, czyni z nich system środków dydaktycznych, który ma niewiele wspólnego ze swoim niegdysiejszym pierwowzorem¹⁶. W parze z tymi zmianami dokonało się, co podkreślał Alojzy Zielecki, „przeniesienie akcentów dydaktycznych z gotowych szkolnych narracji historycznych – najczęściej podręcznikowych – na tworzenie narracji historycznych przez uczniów na podstawie dobranych źródeł i opracowań”¹⁷. W ten sposób uczeń nabiera umiejętności wydobywania ze źródeł podstawowych informacji, oddzielania od nich interpretacji i perswazji oraz przyjmowania z opracowań faktów i struktur narracyjnych.

Nauczyciele historii od lat są zgodni, że w zespole środków dydaktycznych wykorzystywanych na lekcjach historii podręcznikowi przypada rola szczególna. Wynika to m.in. z faktu, że chociaż pozaszkolne źródła wiedzy historycznej są bardziej zróżnicowane i często atrakcyjniejsze dla odbiorców, to w porównaniu z nimi podręcznik przekazuje informacje w formie uporządkowanej i systematycznej, stając się dzięki temu punktem odniesienia dla informacji pochodzących z różnych mediów. Stąd przede wszystkim jego wiodąca rola w systemie wszystkich środków dydaktycznych. Winien to być jednak podręcznik w sposób planowy i celowy obudowany pozapodręcznikowymi środkami dydaktycznymi o zróżnicowanym charakterze. Aktualnie, tj. w trzeciej dekadzie XXI w., stało się to wręcz standardem, w czym ogromna zasługa prywatnych wydawnictw edukacyjnych, które rywalizując o uznanie nauczycieli i uczniów, w ciągu zaledwie kilkunastu ostatnich lat zrewolucjonizowały obudowę standardowych papierowych podręczników. W efekcie uczniowie mogą pogłębiać wiedzę oraz doskonalić umiejętności, wykorzystując ofertę zamieszczaną do niedawna na płytach CD i DVD, obecnie zaś za pośrednictwem materiałów udostępnianych na stronach internetowych wydawnictw¹⁸. Niezależnie od tych przemian oczekiwa-

Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009, s. 72; E. Choraży, D. Konieczka-Śliwińska, S. Roszak, *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 162.

¹⁶ Szerzej na temat koncepcji podręcznika obudowanego *vide* J. Skrzypczak, *Konstruowanie i ocena podręczników*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Poznań–Radom 1996, s. 251–260.

¹⁷ A. Zielecki, *Wprowadzenie do dydaktyki historii*, Avalon, Kraków 2007, s. 83.

¹⁸ Należy jednak pamiętać, że z materiałów tych korzystać mogą jedynie ci nauczyciele i uczniowie, którzy uzyskają do nich dostęp, co jest równoznaczne z wcześniejszym wyborem (nauczyciele) lub zakupem (uczniowie) wersji papierowej. W przypadku historii zdecydowanie najbogatszą obudowę dla podręczników papierowych proponują wydawnictwa Nowa Era, Operon, GWO oraz WSiP. Nie można także

nia dydaktyków, nauczycieli, a przede wszystkim uczniów są niezmiennie – podręcznik ma nie tylko wyposażać uczniów w wiedzę, lecz także pobudzać ich dociekliwość oraz uczyć samodzielnego rozwiązywania problemów.

Kluczowa rola podręcznika w procesie edukacji historycznej wynika z dominującej roli tekstu, który jest w nim zamieszczony¹⁹. Autorska narracja powinna być środkiem służącym do rozwijania przez uczniów umiejętności korzystania z literatury popularnonaukowej, a nawet naukowej, choć w tym przypadku jest to zadanie znacznie trudniejsze i może się odnosić jedynie do pojedynczych uczniów w danej szkole²⁰. Chodzi o wyrobienie określonych sprawności niezbędnych do pracy z tekstem, ale też o sugestie lub polecenia obligujące młodzież do korzystania z uzupełniających źródeł wiedzy.

Wzbogacenie tekstu podręcznika materiałem wyobrażeniowym ułatwia proces analizy i syntezy prezentowanych w nim treści. Można to osiągnąć poprzez szersze wprowadzenie materiału ikonograficznego, jak również dołączenie do tekstu autorskiego celowo dobranych fragmentów innych opracowań – literatury pięknej, popularnonaukowej czy też najczęściej wykorzystywanych tekstów źródłowych. Zwykle są one w integralny sposób powiązane z tekstem autorskim bądź występują w postaci aneksów do poszczególnych rozdziałów. Teksty źródłowe o charakterze narracyjnym nie tylko poszerzają informacje zawarte w podręczniku, lecz także nadają im swoisty koloryt, m.in. przez operowanie językiem omawianej epoki. Natomiast fragmenty źródeł o charakterze normatywnym najczęściej wzmacniają argumentację autora podręcznika albo służą jako materiał przeznaczony do analizy przez uczniów²¹.

W zespole środków obrazowych szczególną rolę odgrywają ilustracje, które wraz z innymi częściami składowymi podręcznika powinny tworzyć system wiadomości zapewniający realizację podstawowych celów edukacji historycznej. Materiał ikonograficzny pomaga bowiem w ukierunkowaniu odbioru treści słownych, ułatwiając ich zrozumienie. Oprócz zadań poznawczych ilustracje podręcznikowe mogą służyć

zapomnieć o cennej inicjatywie, jaką było opracowanie przed kilkoma laty e-podręcznika, do którego bezpłatny dostęp mają wszystkie zainteresowane osoby. *Vide* Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji Narodowej, <<https://epodreczniki.pl/>>, dostęp 26 VI 2023.

¹⁹ Szczegółowo na ten temat *vide* D. Konieczka-Śliwińska, *Retoryka we współczesnych szkolnych podręcznikach historii*, Instytut Historii UAM, Poznań 2001. *Vide* także A. Zielecki, *Rola i funkcje podręcznika historii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1984, s. 114.

²⁰ Potrzeba wykorzystywania prac naukowych w warsztacie nauczyciela historii, także w pracy z młodzieżą, postulowana jest w środowisku od dawna. *Vide* m.in. K. Dolata, *Przykład wykorzystania literatury naukowej podczas lekcji historii*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2006, nr 3, s. 56–60.

²¹ Tej problematyce niemal w całości zostały poświęcone dwa Toruńskie Spotkania Dydaktyczne – trzecie i piąte – zorganizowane odpowiednio w 2006 i 2008 r. *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 3: *Źródła w edukacji historycznej*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2006; *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 5: *Polska – Europa – Świat w szkolnych podręcznikach historii*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2008.

pomocą w realizacji funkcji kształcących przedmiotu (analiza, ocena, selekcja), a tym samym rozwijać umiejętność korzystania z obrazu jako źródła informacji²².

Równie ważną rolę odgrywają mapki podręcznikowe, za pomocą których uczeń umiejscawia informacje pochodzące nie tylko z tekstu autorskiego. Wobec znanych trudności, jakie napotyka młodzież przy posługiwaniu się mapą ścienną, materiał kartograficzny zawarty w podręczniku i najczęściej prezentujący relacje przestrzenne w znacznym uproszczeniu, powinien choć w części zaradzić tym trudnościom. Mapa podręcznikowa staje się bowiem swoistym punktem odniesienia w pracy ucznia obligowanego do przenoszenia na nią danych z mapy ściennej, atlasu, a współcześnie także tablicy interaktywnej²³.

Dla nikogo nie powinno być więc rzeczą obojętną, z jakiego podręcznika korzystają uczniowie. Istnieje uzasadniona obawa, że dla wielu z nich będzie to jedyna książka historyczna, z jaką zetkną się nie tylko w szkole. Dlatego tak ważne jest, aby ten szczególny typ publikacji był wydawany poprawnie pod względem merytorycznym i edytorskim, a także by odpowiadał wymogom współczesnej dydaktyki.

Przyjrzyjmy się zatem, jak kształtowana jest narracja autorska oraz jaki materiał źródłowy i ikonograficzny związany z pierwszym marszałkiem Sejmu Ustawodawczego został wykorzystany we współczesnych podręcznikach historii na różnych etapach edukacyjnych.

IV. Podręcznikowy obraz marszałka Wojciecha Trąpczyńskiego

W polskim systemie prawnym marszałek Sejmu pojawił się z chwilą ostatecznego wykształcenia się sejmu walnego, czyli w drugiej połowie XV w. Początkowo byli to

²² Szczególnie widoczne jest to choćby na kartach najstarszego w Polsce, ale też i jednego z lepszych w całej Europie periodyków dla nauczycieli historii, czyli „Wiadomości Historycznych” (obecnie skierowanych również do nauczycieli przedmiotu wiedza o społeczeństwie). Zagadnienie to było także jednym z tematów obrad Toruńskich Spotkań Dydaktycznych. *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 9: *Wizualizacje historii*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wiczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2012. *Vide* też A. Zielecki, *Funkcje historycznych ilustracji podręcznikowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1981, z. 9(76); *idem*, *Materiał ilustracyjny w podręcznikach historii*, „Wiadomości Historyczne” 1983, nr 5; A. Karaś, *Z badań nad recepcją historycznej ilustracji podręcznikowej przez uczniów szkoły podstawowej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1981, z. 9(76); E. Trzcńska, *Rola ilustracji w nauczaniu historii w klasie I licealnej*, „Wiadomości Historyczne” 1980, nr 5.

²³ J. Mizgalski, *Mapa historyczna w dydaktyce integracji wiedzy i umiejętności uczniów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Częstochowa 2003; A. Zielecki, *Mapy historyczne ścienne*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii...*, s. 177–179; M. Machalek, *Mapy historyczne w edukacji szkolnej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 4, s. 22–26. Należy zaznaczyć, że w wymienionym tu numerze czasopisma dla nauczycieli historii i WOS „kartografia” stanowiła temat wiodący i poświęcono jej kilka interesujących artykułów. Warto ponadto wspomnieć o prowadzonej od wielu lat działalności takich wydawnictw, jak Demart, Meridian czy Pergamena, które zrobiły zdecydowanie najwięcej, by wyposażać nauczycieli w różnego rodzaju kartograficzne pomoce dydaktyczne. Na wyróżnienie zasłużył w tej materii także Włodzimierz Chybowski, doradca metodyczny oraz nauczyciel historii z wieloletnim stażem, autor kilkunastu publikacji, wśród których szczególne miejsce zajmują karty pracy i zeszyty ćwiczeń z mapami konturowymi.

marszałkowie Sejmu Korony Królestwa Polskiego, a po unii lubelskiej marszałkowie Sejmu Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Na sejmie walnym obowiązywała zasada jednomyślności. Pojawiły się jednak pewne odstępstwa od niej, a jednym z najważniejszych było wprowadzone w XVI w. głosowanie większością właśnie przy wyborze marszałka. Myliłby się jednak ten, kto w marszałkach Sejmu próbowałby się doszukiwać postaci mających wówczas istotny wpływ na bieg spraw państwowych. Dlatego godność tę uznaje się wręcz za honorową. Z czasem jednak, co można zauważyć już w drugiej połowie XVIII w., pozycja marszałka Sejmu zaczęła ulegać wzmocnieniu. Dowodzi tego m.in. fakt, że praktycznie jedynym znanym ogółowi Polaków z imienia i nazwiska marszałkiem z okresu I Rzeczypospolitej, a i to głównie za sprawą szkolnej edukacji historycznej, jest Stanisław Małachowski. Należy przy tym podkreślić, że dla popularyzacji tej postaci żaden z badaczy nie uczynił tyle, co najwybitniejszy polski malarz historyczny – Jan Matejko. Na obrazie namalowanym w 1891 r., a więc w stulecie uchwalenia Konstytucji 3 maja, to marszałka Małachowskiego, a nie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego artysta uczynił postacią centralną, wynosząc go do rangi głównego bohatera epokowego wydarzenia z czasów Sejmu Wielkiego.

W dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939), gdy na mapie Europy ponownie pojawiło się państwo polskie, pozycja marszałka Sejmu była już zgoła odmienna, tzn. znacznie silniejsza od tej, którą posiadali wspomniani marszałkowie Sejmu Królestwa Polskiego i I Rzeczypospolitej. Wystarczy wymienić takie postaci, jak bohater artykułu – marszałek Sejmu Ustawodawczego, Maciej Rataj – marszałek Sejmu I kadencji czy Ignacy Daszyński kierujący pracami izby poselskiej w latach 1928–1930, by zdać sobie sprawę, że mówimy o wpływowym politykach i prawdziwych mężach stanu. Tym, co decydowało o pozycji marszałka Sejmu w II Rzeczypospolitej, nie były jednak tylko cechy osobowości i pozycja polityczna w ugrupowaniach, które reprezentowali w parlamencie, ale przede wszystkim konstytucyjne umocowanie drugiej osoby w państwie.

W odrodzonej po wielkiej wojnie Rzeczypospolitej pierwsze wybory do organu władzy ustawodawczej, na czele którego w roli marszałka miał stanąć w lutym 1919 r. W. Trąpczyński, ogłoszono 28 listopada 1918 r. dekretem Tymczasowego Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego²⁴. Dokument ten precyzował jednocześnie, iż ordynacja

²⁴ Urząd Tymczasowego Naczelnika Państwa został z kolei powierzony Józefowi Piłsudskiemu dekretem rządu Jędrzeja Moraczewskiego (gabinet powołano 18 listopada 1918 r.) z dnia 22 listopada 1918 r. o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej. A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867–1935*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Warszawa 1990, s. 205. Część historyków podaje, iż wspomniany dekret z 22 listopada wydał sam J. Piłsudski, o czym ma świadczyć treść już pierwszego artykułu, w którym czytamy: „Obejmuję jako Tymczasowy Naczelnik Państwa najwyższą władzę Republiki Polskiej i będę ją sprawował aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego”. *Vide* m.in. D. i T. Nałęcz, *Józef Piłsudski, Naczelnik Państwa 22 XI 1918 – 14 XII 1922*, [w:] *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 22. Kompromisowe wyjaśnienie tej kwestii przedstawił Andrzej Ajnenkiel, który napisał: „Dnia 22 listopada 1918 roku został opracowany przez rząd [J. Moraczewskiego – przyp. M.B.], a następnie zatwierdzony przez Piłsudskiego, Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polski. Dekret ten był swego rodzaju tymczasową ustawą zasadniczą”. A. Ajnenkiel, *Józef Piłsudski. Naczelnik państwa (1918–1922)*, [w:] *Prezydenci Polski*, red. A. Ajnenkiel, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1991, s. 14.

wyborcza będzie oparta na pięcioprzymiotnikowym prawie wyborczym, czyli że wybory będą zgodne z zasadami: tajności, bezpośredniości, równości, powszechności i proporcjonalności²⁵. W wyborach rozpisanych na 26 stycznia 1919 r. czynne prawo wyborcze przysługiwało wszystkim obywatelom powyżej 21. roku życia. Tym samym ordynacja wyborcza po raz pierwszy w historii Polski dawała prawo głosu kobietom. Sejm Ustawodawczy miał liczyć 513 posłów, z których 241 miało zostać wybranych w dawnym Królestwie Polskim, 160 miało pochodzić z Galicji i Śląska Cieszyńskiego, a 112 z byłego zaboru pruskiego. Ten jednoizbowy parlament miał nie tylko stanowić symbol demokratycznego systemu władzy w Polsce, lecz przede wszystkim wypracować i przegłosować podstawy ustrojowe, tj. ustawę zasadniczą (konstytucję) państwa polskiego, stąd jego używana czasami nazwa „konstytuanta”. W wyznaczonym terminie wybory zdołano przeprowadzić jedynie na części terytorium Rzeczypospolitej, tj. w 29 okręgach byłego Królestwa Polskiego oraz w 11 okręgach Galicji Zachodniej. Na pozostałych obszarach, w tym Galicji Wschodniej, Pomorzu, na Śląsku Górnym i Cieszyńskim, w Wielkopolsce oraz na Suwalszczyźnie i Białostocczyźnie, czyli terenach, które w znacznej części znalazły się w granicach państwa polskiego w późniejszym okresie, wyborów nie udało się przeprowadzić w wyznaczonym terminie ze względu na konflikty zbrojne i nieuregulowanie kwestii granic²⁶. W efekcie w styczniu 1919 r. zdołano wybrać tylko 291 posłów, z których 220 reprezentowało wyborców z byłego zaboru rosyjskiego, a 71 austriackiego²⁷. Należy podkreślić, że na obszarze, na którym udało się

²⁵ Zasada tajności głosowania oznacza, iż przebiega ono w odseparowaniu, jest anonimowe, a karty do urn wyborca wrzuca osobiście. Zgodnie z zasadą bezpośredniości wyborca w drodze głosowania sam, bez pośredników, przesądza w ostateczny i decydujący sposób o składzie wybieranego przez siebie organu. Zasada równości oznacza, iż każdy wyborca dysponuje jednakową liczbą głosów, i jest to tzw. równość formalna, oraz jednakową wagą i znaczeniem głosu, co jest określane mianem równości materialnej. Zasadę powszechności należy rozumieć jako zakaz stosowania cenzusów wyborczych, a więc każdy obywatel ma zarówno czynne, jak i bierne prawo wyborcze. I wreszcie zasada proporcjonalności oznacza, iż każda z partii startujących w wyborach otrzymuje mandaty w stosunku proporcjonalnym do liczby uzyskanych głosów.

²⁶ Ordynacja zakładała przeprowadzenie wyborów do Sejmu Ustawodawczego także na terenach Śląska Opolskiego, części Pomorza Zachodniego, Spiszu, Orawy, w powiecie czadeckim oraz na Warmii i Mazurach, które ostatecznie nie weszły w skład państwa polskiego.

²⁷ Ze względu na toczące się walki z Niemcami (powstanie wielkopolskie), Czechami (zapoczątkowane agresją armii czechosłowackiej z 23 stycznia 1919 r.) oraz Ukraińcami, Litwinami i bolszewikami na Wschodzie skład Sejmu uzupełniono początkowo o posłów mianowanych, zasiadających wcześniej w parlamentach państw zaborczych: Austrii w liczbie 28 z Galicji Wschodniej, 6 w wyniku kompromisu wyborczego ze Śląska Cieszyńskiego oraz 16 z zaboru pruskiego, czyli Sejmu II Rzeszy. Kolejnych 52 posłów z byłego zaboru pruskiego dobrano do składu Sejmu Ustawodawczego w wyniku wyborów przeprowadzonych w czerwcu 1919 r. w Poznańskim oraz w maju 1920 r. na Pomorzu. Ostateczny skład Sejmu Ustawodawczego w liczbie 442 posłów ustaliło włączenie do niego 24 marca 1922 r. 20 posłów wybranych przez Sejm Litwy Środkowej. W ten sposób Sejm Ustawodawczy tworzyło 406 posłów pochodzących z bezpośrednich wyborów, w tym 370 z wyborów rozpisanych przez rząd polski, 33 z dawniejszych wyborów, 20 z wyborów pośrednich oraz 6 dokooptowanych. Szerzej na temat wyborów do Sejmu Ustawodawczego *vide* A. Ajnenkiel, *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczpospolita*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 276–287.

przeprowadzić wybory, na ogół miały one spokojny przebieg. Fakt ten potwierdza m.in. wysoka frekwencja, która wyniosła średnio 70%, a w niektórych okręgach nawet 90%²⁸.

Wyłaniający się z kart szkolnych podręczników historii obraz marszałka Trąpczyńskiego postanowiliśmy omówić w taki sposób, aby w pierwszej kolejności odwołać się do najpopularniejszych pozycji, z których korzystano w szkołach przez pierwszych kilkanaście lat po przełomie 1989 r.²⁹ Drugą grupę opracowań stanowią podręczniki przeznaczone dla zreformowanych szkół ponadgimnazjalnych wydane pomiędzy 2002 a 2009 r.³⁰ Trzecią podręczniki przygotowane dla uczniów klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych³¹ zgodne z podstawą programową z 23 grudnia 2008 r.³² Łącznie wykorzystano osiem pozycji, które dopuszczono do użytku

²⁸ W ostatnich kilku latach ukazały się prace, które zarówno syntetyzują wiedzę na temat Sejmu Ustawodawczego, jak i dotyczą wielu szczegółowych wątków dotyczących jego funkcjonowania. *Vide* P.A. Tuśński, *op. cit.*; J. Mierza, *Konstytucja marcowa 1921 roku. The March 1921 Constitution*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2021; *Fundamenty Niepodległej. Sejm Ustawodawczy (1919–1922)*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, J. Żaryn, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.

²⁹ W. Pronobis, *Polska i świat w XX wieku*, Editions Spotkania, Warszawa 1990; A. Pankowicz, *Historia. Polska i świat współczesny. Podręcznik dla szkół średnich*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991; G. Szelągowska, *Historia. Dzieje nowożytne i najnowsze 1870–1939. Podręcznik dla klasy III liceum ogólnokształcącego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997; S. Sierpowski, *Historia najnowsza (1918–1997). Podręcznik do szkoły średniej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1997; A. Garlicki, *Historia 1815–1939. Polska i świat. Podręcznik dla III klas liceów ogólnokształcących*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998; A. Radziwiłł, W. Roszkowski, *Historia 1871–1939. Podręcznik dla szkół średnich*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2000.

³⁰ J. Kochanowski, P. Matusik, *Człowiek i historia. Część 4. Czasy nowożytne i najnowsze (XIX i XX wiek). Kształcenie w zakresie rozszerzonym. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004; B. Burda, B. Halczak, R.M. Józefiak, M. Szymczak, *Historia najnowsza. Historia 3. Zakres rozszerzony. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2005; M. Gładysz, *Historia III. Część 2: Okres międzywojenny i II wojna światowa. Podręcznik dla klasy drugiej liceum i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2007; M. Przybyliński, *Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. Historia. Dzieje najnowsze 1872–2006. Poziom podstawowy i rozszerzony*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka Stentor, Warszawa 2007; J. Czuby, D. Stola, *Historia. Klasa 2. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008; J. Choińska-Mika, P. Skibiński, P. Szlanta, K. Zielińska, *Historia. Część 3. Poznać, zrozumieć. Podręcznik dla liceum i technikum. Zakres podstawowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2009.

³¹ Podręczniki wykorzystane w tej części opracowano na podstawie: *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4: *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2009. Autorzy podstawy programowej przedmiotu historia i społeczeństwo to Dorota Babińska, Jerzy Bracisiewicz, Jolanta Choińska-Mika, Grażyna Okła, Aleksander Pawlicki.

³² S. Roszak, J. Kłaczek, *Poznać przeszłość. Wiek XX. Podręcznik do historii dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy. Klasa I*, Nowa Era, Warszawa 2012; R. Dolecki, K. Gutowski, J. Smoleński, *Po prostu historia. Zakres podstawowy. Podręcznik do liceum i technikum*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2012; A. Brzozowski, G. Szczepański, *Ku współczesności. Dzieje najnowsze 1918–2006. Podręcznik do historii dla klasy I liceum i technikum – zakres podstawowy*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka Stentor, Warszawa 2012; J. Ustrzycki, *Historia. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2012; B. Burda, B. Halczak, R.M. Józefiak, A. Roszak, M. Szymczak, *Historia najnowsza. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2012; Z.T. Kozłowska, I. Unger, S. Zajac, *Historia. Poznajemy przeszłość. Dzieje najnowsze. Szkoła ponadgimnazjalna. Zakres podstawowy*, SOP Oświatowiec,

szkolnego od 1 września 2012 r., a które obowiązywały do końca drugiej dekady XXI w.³³ Ostatnią grupę tworzą podręczniki, z których korzysta się w polskich szkołach po ostatnich reformach podstaw programowych z lat 2016–2022³⁴.

Analiza wymienionych wyżej kilkunastu podręczników wykorzystywanych w polskim szkolnictwie po 1989 r. prowadzi do przykrej konstatacji, że postać pierwszego marszałka II Rzeczypospolitej jest w nich niemal zupełnie nieobecna. I nie chodzi nawet o tak często wykorzystywane w publikacjach podręcznikowych biogramy i fotografie. W. Trąpczyński nie jest wymieniany nawet z nazwiska we fragmentach tekstu odnoszących się do Sejmu Ustawodawczego lub Senatu I kadencji. Chlubny wyjątek stanowią na tym tle dwa podręczniki, w których bohater niniejszego artykułu został przedstawiony czytelnikom nieco bliżej. W publikacji WSiP *Po prostu historia* przeznaczonej dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych biogram marszałka Trąpczyńskiego został zaprezentowany w opatrzonej zdjęciem wydzielonej ramce. Możemy się z niego dowiedzieć, że W. Trąpczyński był czołowym działaczem endecji i w 1910 r. został posłem do Sejmu Pruskiego, później zaś do Reichstagu. W dalszej części notki pojawia się również informacja dotycząca jego udziału w powstaniu wielkopolskim, podczas którego przewodniczył polskiej administracji na terenach objętych działaniami zbrojnymi. Dane biograficzne zamyka fragment dotyczący wspominanych już funkcji marszałków Sejmu i Senatu³⁵.

Także w podręczniku Andrzeja Garlickiego marszałek Trąpczyński kilkakrotnie pojawia się w narracji autorskiej. Po raz pierwszy ma to miejsce przy okazji opisu pierwszego posiedzenia Sejmu Ustawodawczego, które odbyło się w nie do końca wyremontowanym budynku Instytutu Maryjskiego. A. Garlicki informuje, że po dokonanych przez J. Piłsudskiego otwarciu posiedzenia przystąpiono do wyboru marszałka. Kandydatem centrum i lewicy był W. Witos, jednak głosowanie wygrał, przewagą sześciu głosów, kandydat prawicy – W. Trąpczyński³⁶. Po raz kolejny postać naszego bohatera pojawia się we fragmencie wspomnień M. Rataja, jego następcy na fotelu marszałka Sejmu, w kontekście wsparcia udzielanego przez W. Trąpczyńskiego premierowi Leopoldowi Skulskiemu, który objął funkcję szefa rządu po ustąpieniu

Toruń 2012; S. Zając, *Teraz historia. Podręcznik dla szkoły ponadgimnazjalnej. Zakres podstawowy*, SOP Oświatowiec, Toruń 2012; D. Stola, *Historia. Wiek XX. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2012.

³³ Wykazy podręczników na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej: <<https://podreczniki.men.gov.pl/>>, dostęp 14 VIII 2023.

³⁴ J. Kłaczek, A. Łaskiewicz, S. Roszak, *Poznać przeszłość 3. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Nowa Era, Warszawa 2021; T. Krzemiński, A. Niewęgłowska, *Zrozumieć przeszłość 3. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*, Nowa Era, Warszawa 2021; J. Czuby, P. Szlanta, *Historia 3. Podręcznik. Liceum i technikum. Zakres podstawowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2021; J. Choińska-Mika, P. Szlanta, K. Zielińska, *Historia 3. Podręcznik. Liceum i technikum. Zakres rozszerzony*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2021.

³⁵ R. Dolecki, K. Gutowski, J. Smoleński, *op. cit.*, s. 47.

³⁶ A. Garlicki, *Historia 1815–1939...*, s. 265.

I.J. Paderewskiego u schyłku 1919 r.³⁷ A. Garlicki przywołał postać Trąpczyńskiego także przy okazji opisu elekcji marszałków obu izb w nowo wybranym w 1922 r. parlamencie. W interesującym nas fragmencie możemy przeczytać, że sprawa nie była specjalnie skomplikowana ze względu na porozumienie prawicy z PSL „Piast”, w ramach którego marszałkiem Sejmu został wspomniany przed chwilą M. Rataj, a pracami Senatu kierować miał od tej pory W. Trąpczyński³⁸.

Przytoczone wyżej przykłady nie zmieniają jednak faktu, że postać marszałka Sejmu Ustawodawczego jest niemal zupełnie nieobecna w szkolnej edukacji historycznej. Wpływa to również na zawartość arkuszy egzaminów zewnętrznych, w których marszałek Trąpczyński pozostaje wielkim nieobecnym, nigdy bowiem nie pojawił się w zadaniach maturalnych w jakimkolwiek kontekście. Przyjrzyjmy się zatem, jak ta kwestia kształtuje się w przypadku szeroko pojętej przestrzeni publicznej.

V. Wojciech Trąpczyński we współczesnej przestrzeni publicznej

W tej części artykułu naszą uwagę w odniesieniu do postaci W. Trąpczyńskiego koncentrujemy na jego obecności w przestrzeni publicznej. Czytelnikom, którzy nie mieli okazji zetknąć się z terminem *public history* (historia w przestrzeni publicznej), wyjaśnimy, że najczęściej jest on definiowany jako zbiorowa pamięć o przeszłości. Jak wiele współczesnych nam procesów i zjawisk, także historia w przestrzeni publicznej ma swoje korzenie w Stanach Zjednoczonych Ameryki, a jej początek w ramach podjęcia naukowej analizy jest datowany na lata siedemdziesiąte XX w.³⁹ W wypracowanych wówczas definicjach zwrócono uwagę, że *public history* jest historią dla ludzi, przez ludzi, z ludźmi i o ludziach, a jej istotę stanowi skupienie się na odbiorcach, ich potrzebach, oczekiwaniach, nie zaś na badanych, zachowanych czy ekspozowanych obiektach⁴⁰. Warto podkreślić, że pojęcie historii w przestrzeni publicznej odnosi się zarówno do przekazów o przeszłości, jak i do śladów przeszłości oraz jej materialnych i niematerialnych symboli. Wszystko to sprawia, że zagadnienie obecności historii w przestrzeni publicznej jest istotne współcześnie, a poszczególne wydarzenia i postaci należy analizować również w kontekście ich istnienia nie tylko na kartach naukowych historycznych opracowań, lecz także w przestrzeni, np. w muzeach czy wystawach.

³⁷ *Ibidem*, s. 281.

³⁸ *Ibidem*, s. 312.

³⁹ S. Dec-Pustelnik, *Problem zmienności pamięci zbiorowej a media/nośniki pamięci*, „Colloquia Anthropologica et Communicativa” 2018, t. 11, s. 107–119.

⁴⁰ Na temat przestrzeni miejskiej interesującą analizę i wnioski przedstawili K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki, *Miejska przestrzeń publiczna i jej znaczenie dla tożsamości miasta i jego mieszkańców. Na przykładzie miast śląskich*, EUROREG, 29 V 2014, <https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_seminary_files/667/prof._nawrocki__dr_bierwiazzonek_miejska_przestrzen_publiczna_29.05.14.pdf>, dostęp 14 VIII 2023.

W ostatnich latach termin „historia w przestrzeni publicznej” zdobył w Polsce liczne grono zwolenników. Jego znaczenie docenili członkowie Polskiej Akademii Nauk, powołując w 2020 r. Komisję Historii w Przestrzeni Publicznej, której przewodniczy Joanna Wojdon⁴¹. To ona była także pomysłodawczynią pierwszego w naszym kraju kierunku dwuletnich studiów magisterskich pn. „Historia w przestrzeni publicznej” prowadzonych w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego⁴².

W ciągu kilku ostatnich lat byliśmy świadkami i uczestnikami licznych uroczystości upamiętniających stulecie odzyskania przez Polskę niepodległości oraz następujących później wydarzeń związanych z tworzeniem struktur państwa i walkami o kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej. Uroczystości rocznicowe przyczyniły się do nowego spojrzenia na postać marszałka Trąpczyńskiego również w odniesieniu do przestrzeni publicznej, w której dotychczas nie była ona specjalnie eksponowana. Po przełomie roku 1989 można odnotować zaledwie kilka inicjatyw, których celem było upamiętnienie tego zasłużonego Wielkopolanina w skali nie tylko regionalnej, lecz także ogólnopolskiej. Wśród nich warto wymienić m.in. tablice upamiętniające W. Trąpczyńskiego wmurowane w 2013 r. w ściany budynków Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu oraz Starostwa Powiatu Gnieźnieńskiego. W gmachu starostwa W. Trąpczyński stał się również patronem sali sesyjnej Rady Powiatu. W podobny sposób uhonorowano go w gmachu Sejmu RP, nadając jego imię jednej z dużych sal posiedzeń komisji sejmowych w Korytarzu Marszałkowskim⁴³.

O obecności W. Trąpczyńskiego w przestrzeni publicznej decyduje ponadto fakt nadania ulicy jego nazwiska. W Poznaniu patronuje on jednej z ulic na osiedlu Świerczewo. W zasadzie W. Trąpczyński patronuje ulicy tylko w stolicy Wielkopolski, co jest bardzo wymowne i niejako potwierdza, jak niewiele zrobiono do tej pory, aby upowszechnić i spopularyzować postać pierwszego marszałka Sejmu w historii II Rzeczypospolitej. W kontekście miasta, które jako jedyne postanowiło upamiętnić W. Trąpczyńskiego nadaniem ulicy jego imienia, należy wspomnieć, że stolica Wielkopolski wyróżniła go również tytułem Honorowego Obywatela Miasta Poznania. Poznańscy radni podjęli stosowną uchwałę już 28 września 1920 r. Do 1934 r. władze miasta wysyłały swojemu drugiemu w historii honorowemu obywatelowi (pierwszym

⁴¹ *Komisja Historii w Przestrzeni Publicznej*, Polska Akademia Nauk, <<https://ludzie.nauka.gov.pl/ln/profiles/4NF30pm0BsB/gremiums/50605358-a7ac-471f-8ddf-7893a5014832>>, dostęp 14 VIII 2023.

⁴² Inne polskie szkoły wyższe nie zdecydowały się na otwarcie osobnego kierunku o zbliżonym charakterze, np. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu na studiach licencjackich z historii pn. „Historia w mediach i administracji”, UMK, <https://www.historia.umk.pl/panel/wp-content/uploads/PS_H_I_15-16.pdf>, dostęp 14 VIII 2023, czy Uniwersytet Warszawski na poziomie studiów magisterskich pn. „Popularyzacja historii z elementami dziennikarstwa”, UW, <https://historia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/04/program_specjalizacji_popularyzatorskiej_na_ii_stopniu.pdf>, dostęp 14 VIII 2023. Do szeroko pojętej historii w przestrzeni publicznej nawiązuje kierunek studiów licencjackich w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego pn. „HiT 40+ Historia i Teraźniejszość”, UO, <<http://historia.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2015/03/Program-studi%C3%B3w-HiT-40-.pdf>>, dostęp 14 VIII 2023.

⁴³ *Budynki sejmowe*, Wszechnica Sejmowa, <<https://web.archive.org/web/20191226150525/http://edukacja.sejm.gov.pl/architektura-sejmowa/budynki-sejmowe/>>, dostęp 14 VIII 2023.

został także w 1920 r. I.J. Paderewski) telegramy z życzeniami imieninowymi. Miły zwyczaj zarzucono w kolejnych latach z powodów politycznych⁴⁴.

Do popularyzacji postaci W. Trąpczyńskiego bez wątpienia walnie przyczyniła się emisja okolicznościowych monet i znaczków pocztowych, ściśle związana ze wspominanymi wyżej jubileuszowymi obchodami stulecia wydarzeń związanych z tzw. drugą niepodległością. W 2019 r. Narodowy Bank Polski wprowadził do obiegu srebrną monetę kolekcjonerską „Sejm Ustawodawczy 1919–1922” o nominale 10 zł. Została ona wykonana ze srebra próby 925, jej masa wynosi 14,14 g, a ukazała się w nakładzie 15 tys. egzemplarzy. Na awersie monety przedstawiono godła II i III Rzeczypospolitej na tle polskiej flagi oraz napis „Salus Rei Publicae Suprema Lex” (Dobro Republiki Najwyższym Prawem). Przypisywana Cyцерonowi sentencja była umieszczona nad stołem prezydialnym w Sali Posiedzeń Sejmu w 1919 r. Rewers zawiera natomiast wizerunek W. Trąpczyńskiego oraz głowy jego łaski marszałkowskiej. Poniżej znajduje się napis: „SEJM USTAWODAWCZY 1919–1922”, a po prawej stronie: „WOJCIECH TRĄPCZYŃSKI”⁴⁵.

Również Poczta Polska postanowiła upamiętnić postać marszałka Sejmu Ustawodawczego⁴⁶, wydając w 2019 r. znaczek poświęcony setnej rocznicy powołania konstytuancy z wizerunkiem W. Trąpczyńskiego. Przy okazji emisji kolejnych sześciu znaczków i trzech przywieszek poświęconych marszałkom Sejmu II Rzeczypospolitej kolejnych kadencji marszałek izby niższej Elżbieta Witek powiedziała: „W historii polskiego parlamentaryzmu nie brakuje wybitnych postaci, które miały istotny wpływ na losy naszej Ojczyzny. Wielu Marszałków Sejmu pozostawiło nam piękne wzorce odważnego, a zarazem roztropnego myślenia o sprawach publicznych. W dwudziestoleciu międzywojennym ci, którzy stali na straży praw i godności Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, brali na siebie również ciężar odpowiedzialności za stworzenie fundamentów prawnych odradzającego się państwa polskiego. Dlatego cieszę się, że po wydaniu okolicznościowego znaczka z wizerunkiem Wojciecha Trąpczyńskiego Poczta Polska wprowadza do obiegu serię znaczków pocztowych z portretami kolejnych sześciu Marszałków Sejmu II Rzeczypospolitej. To wyraz szczególnego uznania i ogromnej wdzięczności dla roli, jaką odegrali w kształtowaniu Niepodległej. Ufam przy tym, że ta wyjątkowa kolekcja przyczyni się także do upowszechnienia wiedzy o znamienitych mężach stanu, których głęboka troska o dobro Ojczyzny zasługuje na nasz szacunek i pamięć”⁴⁷.

⁴⁴ *Honorowi i zasłużeńi*, Poznań, <<https://www.poznan.pl/mim/main/-.p,23774,23775,23970.html>>, dostęp 16 VIII 2023.

⁴⁵ *Monety okolicznościowe*, Narodowy Bank Polski, <<https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/>>, dostęp 16 VIII 2023.

⁴⁶ Warto przypomnieć, że już w 1919 r. Poczta Polska wydała serię siedmiu znaczków upamiętniających pierwszą sesję Sejmu Ustawodawczego. Na dwóch znaczkach o wartości 20 fenigów zamieszczono wizerunek marszałka Trąpczyńskiego. 1919.06.15. *Pierwsza sesja Sejmu Ustawodawczego*, Katalog Znaczków Pocztowych, <<https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-zn-1918-zn0107>>, dostęp 16 VIII 2023.

⁴⁷ *Marszałkowie Sejmu II RP na znaczkach pocztowych*, Poczta Polska, <<https://media.poczta-polska.pl/pr/594476/marszalkowie-sejmu-ii-rp-na-znackach-pocztowych>>, dostęp 18 VIII 2023.

W. Trąmpczyński został ponadto przedstawiony w jednym z polskich filmów historycznych. W jego rolę w obrazie Jerzego Kawalerowicza *Śmierć prezydenta* z 1977 r. wcielił się Roman Sikora. Postać marszałka Sejmu Ustawodawczego znacznie obszernej została jednak zaprezentowana w filmie dokumentalnym *Śladami Wojciecha Trąmpczyńskiego* zrealizowanym z okazji 67. rocznicy jego śmierci przez Centrum Kultury „Scena to dziwna” w Gnieźnie, Fundację Historyczną „Przywracamy Pamięć” w Gnieźnie oraz Towarzystwo Miłośników Gniezna. Autorem scenariusza był Karol Soberski, a film nagrywano w Dębłowie w gminie Mieleszyn, gdzie 8 lutego 1860 r. urodził się W. Trąmpczyński⁴⁸.

Ostatnią, najświeższą inicjatywą, podjętą w związku z 70. rocznicą śmierci bohatera niniejszego artykułu, jest zawiązanie Społecznego Komitetu Pamięci Wojciecha Trąmpczyńskiego. W tekście zamieszczonym na stronie www.moje-gniezno.pl przewodniczący komitetu Jerzy Berlik zapowiedział: „W ramach działalności Społecznego Komitetu zamierzamy przede wszystkim zgromadzić wszelkie pamiątki po Wojciechu Trąmpczyńskim, wykonać tablice pamiątkowe w miejscach związanych z jego życiem i działalnością, wydać publikację naukowo-historyczną o związkach Wojciecha Trąmpczyńskiego z Dębłowem, gminą Mieleszyn oraz całym powiatem gnieźnieńskim, a także stworzyć Izbę Pamięci na terenie gminy Mieleszyn”⁴⁹.

VI. Podsumowanie

Już przeszło pół wieku temu wybitny polski eseista historyczny Paweł Jasienica stwierdził: „Historia nie jest abstrakcją, sama się nie realizuje bez ludzi. Miernoty nie poradzą jej trudnościom”⁵⁰. O wielkich ludziach realizujących zadania swojej epoki należy zatem pamiętać i przekazywać ich dziedzictwo kolejnym pokoleniom. W tym kontekście fundamentalną rolę bez wątpienia odgrywa szkolna edukacja historyczna. Trudno oczywiście wymagać, by nazwisko każdego mniej lub bardziej wpływowego polityka znalazło się na kartach podręczników. W przypadku postaci formatu W. Trąmpczyńskiego, co wykazano w zaprezentowanej analizie, sytuacja nie powinna jednak wyglądać aż tak niekorzystnie. Jeżeli zestawimy to z faktem, że przez ponad 20 lat zewnętrznej matury z historii jego osoba nie pojawiła się nawet pośrednio w żadnym z blisko tysiąca zadań, to wniosek, że jest ona w marginalnym zaledwie stopniu obecna we współczesnej polskiej szkolnej edukacji historycznej, wydaje się w pełni uprawniony.

Na zbliżonym, czyli bardzo ograniczonym, poziomie pozostaje także obecność marszałka Trąmpczyńskiego w przestrzeni publicznej. Wymienione przykłady jego

⁴⁸ Film trwa nieco ponad 7 minut i jest dostępny w Internecie: *Śladami Wojciecha Trąmpczyńskiego*, <<https://www.youtube.com/watch?v=E7A-pCkzFTA>>, dostęp 18 VIII 2023.

⁴⁹ *Powstał Społeczny Komitet Pamięci Wojciecha Trąmpczyńskiego*, Moje Gniezno, <<https://moje-gniezno.pl/110089/powstal-spoleczny-komitet-pamieci-wojciecha-trampczynskiego/>>, dostęp 18 VIII 2023.

⁵⁰ P. Jasienica, *Rzeczpospolita Obojga Narodów. Srebrny wiek*, Czytelnik, Warszawa 1986, s. 274.

upamiętnienia w postaci nazw ulicy i instytucji stanowią jedynie potwierdzenie tego faktu. Równie skromnie przedstawiają się dotychczasowe inicjatywy, które utrwaliły tę zasłużoną postać w formie materialnej – tablic okolicznościowych, monet czy znaczków pocztowych. Mając to wszystko na uwadze, w ostatniej części artykułu pragniemy zaproponować kilka inicjatyw, które w naszej opinii mogłyby w przyszłości przyczynić się do zwiększenia obecności W. Trąpczyńskiego zarówno w szkolnej edukacji historycznej, jak i w przestrzeni publicznej.

Zacznijmy od kwestii, która stanowiła istotny element naszej analizy, czyli sfery edukacyjnej. W tym kontekście warto przypomnieć słowa Rutgera Bergmana z jego książki *Utopia dla realistów*, w której napisał: „Jeśli jest jakieś miejsce, gdzie powinniśmy zacząć poszukiwanie lepszego świata, to są to sale lekcyjne”⁵¹. Przytaczamy te słowa, aby w połączeniu z analizą i wnioskami sformułowanymi w części dotyczącej edukacji historycznej zachęcić nauczycieli do poświęcenia choćby kilku minut lekcji na odwołanie się do postaci W. Trąpczyńskiego, np. w przypadku tematów dotyczących kształtowania się fundamentów ustrojowych II Rzeczypospolitej. Aby ułatwić realizację tego zadania, możemy podsunąć pomysł stworzenia przez uczniów, np. za pomocą smartfonów, krótkiego filmu biograficznego ukazującego najważniejsze etapy życia marszałka Sejmu Ustawodawczego. Może być to też prostsza forma, czyli biograficzna prezentacja multimedialna.

Inną propozycją jest próba zwrócenia się do parlamentarzystów – zarówno posłów, jak i senatorów – z inicjatywą zgłoszenia projektu uchwały ustanawiającej Rok Wojciecha Trąpczyńskiego. Z tą inicjatywą można poczekać do 2029 r., kiedy przypadnie 110. rocznica wyboru W. Trąpczyńskiego na marszałka Sejmu Ustawodawczego, ewentualnie do 2030 r., kiedy obchodzona będzie 170. rocznica jego urodzin. Warto podkreślić, że w ostatnich latach uchwały ustanawiające patronaty związane z określonymi rocznicami, zarówno te przyjmowane przez Sejm, jak i przez Senat, znacząco przyczyniły się do zwiększenia obecności określonych postaci w przestrzeni publicznej, a tym samym do poszerzenia historycznej świadomości Polaków.

Innym pomysłem, który mógłby przyczynić się do spopularyzowania obecności W. Trąpczyńskiego w przestrzeni publicznej, jest nadanie jego imienia jednej z sal wykładowych szkoły wyższej. Mamy tu na myśli przede wszystkim utworzoną w 2023 r. Akademię Piotrkowską. Piotrków Trybunalski jako miasto znane z tradycji związanych z polskim parlamentaryzmem wydaje się odpowiednim miejscem do upamiętnienia postaci pierwszego marszałka Sejmu i Senatu II Rzeczypospolitej. *Notabene* o takim upamiętnieniu mogłyby także pomyśleć władze Uniwersytetu Wrocławskiego, który w okresie studiów W. Trąpczyńskiego nosił nazwę *Königliche Universität zu Breslau – Universitas litterarum Vratislaviensis*⁵².

⁵¹ R. Bregman, *Utopia dla realistów. Recepta na idealny świat*, Czarna Owca, Warszawa 2018, s. 171.

⁵² W tym kontekście należy podkreślić, że podczas zorganizowanej przez Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w 2011 r. w Polanicy Zdroju konferencji naukowej poświęconej wybitnym prawnikom w historii tej uczelni przedstawione zostały sylwetka oraz poglądy na pań-

Zaproponowane przedsięwzięcia mające na celu wzmocnienie obecności W. Trąmpczyńskiego w szkolnej edukacji historycznej i przestrzeni publicznej powinny być stale uzupełniane działaniami na innych, częściowo już realizowanych płaszczyznach. Przede wszystkim zaliczamy do nich pomniki i tablice pamiątkowe, które należą do najbardziej widocznych sposobów honorowania postaci historycznych. Równie skuteczne jest nadawanie ich nazwisk ulicom i placom. Współcześnie szczególnie efektywne jest tworzenie dokumentów filmowych, audycji radiowych, podcastów i webcastów. Jeszcze bardziej pożądane wydaje się realizowanie inicjatyw wirtualnych, ponieważ w dzisiejszych czasach cyfryzacja odgrywa kluczową rolę w edukacji. W tym zakresie wskazane by było stworzenie strony internetowej, aplikacji mobilnej czy wirtualnej wystawy poświęconej W. Trąmpczyńskiemu. Każda z wymienionych inicjatyw wymaga jednak w pierwszej kolejności solidnego źródła wiedzy o W. Trąmpczyńskim. Dlatego tak ważne jest, aby systematycznie powstawały publikacje poświęcone jego życiu i działalności – zarówno o charakterze naukowym, jak i popularnym, co umożliwiłoby dotarcie do różnych grup czytelników. Konkludując, należy podkreślić, że popularyzacja postaci W. Trąmpczyńskiego i zwiększenie jego obecności w szkolnej edukacji historycznej i przestrzeni publicznej wymaga przemyślanej strategii i współpracy wielu podmiotów.

Bibliografia

- 1919.06.15. *Pierwsza sesja Sejmu Ustawodawczego*, Katalog Znaków Pocztowych, <<https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kak-zn-1918-zn0107>>.
- Ajnenkiel A., *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczpospolita*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- Ajnenkiel A., *Józef Piłsudski. Naczelnik państwa (1918–1922)*, [w:] *Prezydenci Polski*, red. A. Ajnenkiel, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1991.
- Bieniek M., *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009.
- Bieniek M., *Podręcznik szkolny historii*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Wydawnictwo Juka, Warszawa 2004.
- Bierwiazzonek K., Nawrocki T., *Miejska przestrzeń publiczna i jej znaczenie dla tożsamości miasta i jego mieszkańców. Na przykładzie miast śląskich*, EUROREG, 29 V 2014, <https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_seminary_files/667/prof._nawrocki__dr_bierwiazzonek_miejska_przestrzen_publiczna_29.05.14.pdf>.
- Bregman R., *Utopia dla realistów. Recepta na idealny świat*, Czarna Owca, Warszawa 2018.
- Brzoza C., Sowa A., *Historia Polski 1918–1945*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Brzozowski A., Szczepański G., *Ku współczesności. Dzieje najnowsze 1918–2006. Podręcznik do historii dla klasy I liceum i technikum – zakres podstawowy*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka Stentor, Warszawa 2012.

stwo i prawo W. Trąmpczyńskiego. Więcej *vide* P. Szymaniec, *O wybitnych prawnikach na Uniwersytecie Wrocławskim*, „Przegląd Uniwersytecki. Pismo Informacyjne Uniwersytetu Wrocławskiego” 2011, nr 12, s. 20–21.

- Budynki sejmowe*, Wszechnica Sejmowa, <<https://web.archive.org/web/20191226150525/http://edukacja.sejm.gov.pl/architektura-sejmowa/budynki-sejmowe/>>.
- Burda B., Halczak B., Józefiak R.M., Roszak A., Szymczak M., *Historia najnowsza. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2012.
- Burda B., Halczak B., Józefiak R.M., Szymczak M., *Historia najnowsza. Historia 3. Zakres rozszerzony. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2005.
- Cat-Mackiewicz S., *Historia Polski od 11 listopada 1918 do 17 września 1939*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2012.
- Choińska-Mika J., Skibiński P., Szlanta P., Zielińska K., *Historia. Część 3. Poznać, zrozumieć. Podręcznik dla liceum i technikum. Zakres podstawowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2009.
- Choińska-Mika J., Szlanta P., Zielińska K., *Historia 3. Podręcznik. Liceum i technikum. Zakres rozszerzony*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2021.
- Chorąży E., Konieczka-Słowińska D., Roszak S., *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Chwałba A., *1919. Pierwszy rok wolności*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2019.
- Czubaty J., Stola D., *Historia. Klasa 2. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008.
- Czubaty J., Szlanta P., *Historia 3. Podręcznik. Liceum i technikum. Zakres podstawowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2021.
- Dec-Pustelnik S., *Problem zmienności pamięci zbiorowej a media/nośniki pamięci*, „Colloquia Anthropologica et Communicativa” 2018, t. 11.
- Dolata K., *Przykład wykorzystania literatury naukowej podczas lekcji historii*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2006, nr 3.
- Dolecki R., Gutowski K., Smoleński J., *Po prostu historia. Zakres podstawowy. Podręcznik do liceum i technikum*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2012.
- Fundamenty Niepodległej. Sejm Ustawodawczy (1919–1922)*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, J. Żaryn, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Garlicki A., *Historia 1815–1939. Polska i świat. Podręcznik dla III klas liceów ogólnokształcących*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1998.
- Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867–1935*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Warszawa 1990.
- Girzyński Z., *Marszałkowie seniorzy Senatu RP w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Senat II Rzeczypospolitej (1922–1939) – „rzecznik rozsądku, rozważli i miary”*, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, J. Żaryn, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Gładysz M., *Historia III. Część 2: Okres międzywojenny i II wojna światowa. Podręcznik dla klasy drugiej liceum i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2007.
- „Historia w mediach i administracji”, UMK, <https://www.historia.umk.pl/panel/wp-content/uploads/PS_H_I_15-16.pdf>.
- „HiT 40+ Historia i Teraźniejszość”, UO, <<http://historia.uni.opole.pl/wp-content/uploads/2015/03/Program-studi%C3%B3w-HiT-40-.pdf>>.
- Honorowi i zasłużeni*, Poznań, <<https://www.poznan.pl/mim/main/-p,23774,23775,23970.html>>.
- Jasienica P., *Rzeczpospolita Obojga Narodów. Srebrny wiek*, Czytelnik, Warszawa 1986.
- Kaczmarek R., *Historia Polski 1914–1989*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Kaczmarek Z., *Wojciech Trąpczyński*, Wydawnictwo Lega, Poznań 1993.
- Karaś A., *Z badań nad recepcją historycznej ilustracji podręcznikowej przez uczniów szkoły podstawowej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1981, z. 9(76).

- Kłaczek J., Łaszkiewicz A., Roszak S., *Poznać przeszłość 3. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Nowa Era, Warszawa 2021.
- Kochanowski J., Matusik P., *Człowiek i historia. Część 4. Czasy nowożytne i najnowsze (XIX i XX wiek). Kształcenie w zakresie rozszerzonym. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2004.
- Kochanowski J., Nowicka A., Stachera M., *Senat wczoraj i dziś. Sinusoida o wykresie nieregularnym*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2022.
- Komisja Historii w Przestrzeni Publicznej, Polska Akademia Nauk, <<https://ludzie.nauka.gov.pl/in/profiles/4NF30pm0BsB/gremiums/50605358-a7ac-471f-8ddf-7893a5014832>>.
- Konieczka-Słowińska D., *Retoryka we współczesnych szkolnych podręcznikach historii*, Instytut Historii UAM, Poznań 2001.
- Kozłowska Z.T., Unger I., Zajac S., *Historia. Poznajemy przeszłość. Dzieje najnowsze. Szkoła ponadgimnazjalna. Zakres podstawowy*, SOP Oświatowiec, Toruń 2012.
- Krzemiński T., Niewęłowska A., *Zrozumieć przeszłość 3. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*, Nowa Era, Warszawa 2021.
- Lisiak H., *Narodowa Demokracja w Wielkopolsce w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2006.
- Machałek M., *Mapy historyczne w edukacji szkolnej*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2019, nr 4.
- Maj E., *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.
- Marszałkowie Sejmu II RP na znaczkach pocztowych, Poczta Polska, <<https://media.poczta-polska.pl/pr/594476/marszalkowie-sejmu-ii-rp-na-znaczkach-pocztowych>>.
- Mierzwa J., *Konstytucja marcowa 1921 roku. The March 1921 Constitution*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2021.
- Mizgalski J., *Mapa historyczna w dydaktyce integracji wiedzy i umiejętności uczniów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Częstochowa 2003.
- Monety okolicznościowe, Narodowy Bank Polski, <<https://nbp.pl/banknoty-i-monety/monety-okolicznosciowe/katalog/>>.
- Nałęcz D. i T., *Józef Piłsudski, Naczelnik Państwa 22 XI 1918 – 14 XII 1922*, [w:] *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.
- Pajewski J., *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1995.
- Pankowicz A., *Historia. Polska i świat współczesny. Podręcznik dla szkół średnich*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1991.
- Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4: *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2009.
- „Popularyzacja historii z elementami dziennikarstwa”, UW, <https://historia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/04/program_specjalizacji_popularyzatorskiej_na_ii_stopniu.pdf>.
- Powstał Społeczny Komitet Pamięci Wojciecha Trąmpczyńskiego, Moje Gniezno, <<https://moje-gniezno.pl/110089/powstal-spoeczny-komitet-pamieci-wojciecha-trampczynskiego/>>.
- Pronobis W., *Polska i świat w XX wieku*, Editions Spotkania, Warszawa 1990.
- Przybyliński M., *Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. Historia. Dzieje najnowsze 1872–2006. Poziom podstawowy i rozszerzony*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka Stentor, Warszawa 2007.
- Radziwiłł A., Roszkowski W., *Historia 1871–1939. Podręcznik dla szkół średnich*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2000.
- Ratyński M., *Wojciech Trąmpczyński (1860–1953)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, red. K. Kawęcki, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2021.

- Roszak S., Kłaczek J., *Poznać przeszłość. Wiek XX. Podręcznik do historii dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy. Klasa I*, Nowa Era, Warszawa 2012.
- Sierpowski S., *Historia najnowsza (1918–1997). Podręcznik do szkoły średniej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1997.
- Sierpowski S., Żerko S., *Dzieje Polski w XX wieku*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2022.
- Skibiński P., *Polska 1918. Polityka i życie codzienne*, Muza, Warszawa 2018.
- Skrzypczak J., *Konstruowanie i ocena podręczników*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Poznań–Radom 1996.
- Stola D., *Historia. Wiek XX. Podręcznik. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2012.
- Żelągowska G., *Historia. Dzieje nowożytne i najnowsze 1870–1939. Podręcznik dla klasy III liceum ogólnokształcącego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Szymaniec P., *O wybitnych prawnikach na Uniwersytecie Wrocławskim*, „Przegląd Uniwersytecki. Pismo Informacyjne Uniwersytetu Wrocławskiego” 2011, nr 12.
- Śladami Wojciecha Trąpczyńskiego, <<https://www.youtube.com/watch?v=E7A-pCkzFTA>>.
- Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 3: *Źródła w edukacji historycznej*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2006.
- Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 5: *Polska–Europa–Świat w szkolnych podręcznikach historii*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2008.
- Toruńskie Spotkania Dydaktyczne*, t. 9: *Wizualizacje historii*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2012.
- Trzcińska E., *Rola ilustracji w nauczaniu historii w klasie I licealnej*, „Wiadomości Historyczne” 1980, nr 5.
- Tusiński P.A., *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2019.
- Ustrzycki J., *Historia. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, Gdynia 2012.
- Wojciech Trąpczyński [hasło], [w:] *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1994.
- Wykazy podręczników*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, <<https://podreczniki.men.gov.pl/>>.
- Zając S., *Teraz historia. Podręcznik dla szkoły ponadgimnazjalnej. Zakres podstawowy*, SOP Oświatowiec, Toruń 2012.
- Zamojska D., *Trąpczyński Wojciech*, [w:] *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1999.
- Zielecki A., *Funkcje historycznych ilustracji podręcznikowych*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Historyczne” 1981, z. 9(76).
- Zielecki A., *Mapy historyczne ścienne*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Wydawnictwo Juka, Warszawa 2004.
- Zielecki A., *Materiał ilustracyjny w podręcznikach historii*, „Wiadomości Historyczne” 1983, nr 5.
- Zielecki A., *Role i funkcje podręcznika historii*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1984.
- Zielecki A., *Wprowadzenie do dydaktyki historii*, Avalon, Kraków 2007.
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji Narodowej, <<https://epodreczniki.pl/>>.